UNIVERSITATEA DE ŞTIINŢE AGRONOMICE ŞI MEDICINĂ VETERINARĂ DIN BUCUREŞTI

GHID PRACTIC
privind incluziunea în învățământul superior
Strategii didactice pentru o educație universitară incluzivă

Preşedinte SENAT USAMVB,
Prof.univ.dr. Dumitru DRĂGOTOIU

Ediția 1	Numele şi prenumele	Funcţia	Data	Semnătura
Elaborat	Claudia LUPEA	Administrator financiar patrimoniu		
Verificat	Răzvan PANAIT	Director Direcția Resurse Umane		
Avizat	Prof.univ.dr. CÎMPEANU Sorin Mihai	Rector	07.04.2026	

Notă

Prezentul *Ghid* se adresează cadrelor didactice din USAMVB și a fost elaborat pentru a oferi suportul tehnic necesar în activitatea didactică cu studenții cu dizabilități.
Ghidul cuprinde un set de bune practici, tehnici și instrumente care au scopul de a facilita incluziunea și angajarea în învățare a studenților cu dizabilități.
Recomandările incluse în acest *Ghid* vor fi considerate drept minimale, fără a avea un caracter limitativ/exhaustiv.

Cadru legal

- Convenția din 26 sept. 2007 privind drepturile persoanelor cu dizabilități, act internațional, publicat în MO 792/26.11.2010;
- UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD);
- Legea 448/6 dec. 2006 (republicată) privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, publicată în MO 1/3.01.2008;
- Ordinul Ministrului Educației Naționale 3124/20.01.2017 privind aprobarea Metodologiei pentru asigurarea suportului necesar elevilor cu tulburări de învățare.

Termenul de ,,dizabilitate'' se folosește generic pentru afectări/deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare, definite conform Clasificării internaționale a funcționării, dizabilității și sănătății, adoptată și aprobată de Organizația Mondială a Sănătății, și care relevă aspectul negativ al interacțiunii individ-context.

Tipurile de dizabilități sunt fizic, vizual, auditiv, surdocecitate, somatic, mintal, psihic, HIV/SIDA, asociat, boli rare, iar funcție de gravitatea lor, se încadrează în categoriile ușor, mediu, accentuat și grav.

Persoanele cu dizabilităţi includ acele persoane care au deficienţe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficienţe care, în interacţiune cu diverse bariere, pot îngrădi participarea deplină şi efectivă a persoanelor în societate, în condiţii de egalitate cu ceilalţi.

UNCRPD are ca scop promovarea, protejarea şi asigurarea exercitării depline şi în condiţii de egalitate a tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilităţi şi de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă.

Statele părţi ale ONU recunosc dreptul persoanelor cu dizabilităţi la educaţie. În vederea realizării acestui drept, fără discriminare şi cu respectarea principiului egalităţii de şanse, statele părţi vor asigura un sistem educaţional incluziv la toate nivelurile, precum şi formarea continuă, îndreptată spre:

a) dezvoltarea pe deplin a potenţialului uman, a simţului demnităţii şi a propriei valori, consolidarea respectului pentru drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi pentru diversitatea umană;

b) dezvoltarea personalităţii, talentelor şi creativităţii proprii persoanelor cu dizabilităţi, precum şi a abilităţilor lor mentale şi fizice, la potenţial maxim;

c) a da posibilitatea persoanelor cu dizabilităţi să participe efectiv la o societate liberă.

În îndeplinirea acestui drept, statele părţi se vor asigura că:

1. persoanele cu dizabilităţi nu sunt excluse din sistemul educaţional pe criterii de dizabilitate;

2. persoanele cu dizabilităţi primesc sprijinul necesar, în cadrul sistemului educaţional, pentru a li se facilita o educaţie efectivă;

3. se iau măsuri eficiente de sprijin individualizat în amenajarea mediului care să maximizeze progresul şcolar şi socializarea în conformitate cu obiectivul de integrare deplină.

Persoanele cu dizabilităţi pot avea acces la învăţământ superior, formare vocaţională, educaţie pentru adulţi şi formare continuă, fără discriminare şi în condiţii de egalitate cu ceilalţi, în acest scop, oferindu-li-se adaptări adecvate.

Persoanele cu dizabilităţi îşi pot exercita dreptul la libertatea de expresie şi opinie, inclusiv libertatea de a căuta, primi şi împărtăşi informaţii şi idei, în condiţii de egalitate cu ceilalţi.

Persoanele cu dizabilităţi au dreptul să obţină şi să îşi menţină maximum de autonomie, să îşi dezvolte pe deplin potenţialul fizic, mintal, social şi profesional şi să realizeze o deplină integrare şi participare în toate aspectele vieţii.

Adaptări de bază pentru studenţii cu tulburări specifice de învăţare (TSI)

Tulburările specifice de învăţare (TSI) desemnează un grup eterogen de tulburări ce afectează procesul tipic de achiziţie a abilităţilor şcolare (de citire, exprimare în scris şi matematice): dislexie, disgrafie (inclusiv disortografie), discalculie.

Aceasta nu este o consecinţă a lipsei oportunităţilor de învăţare sau a lipsei motivaţiei pentru învăţare, nu este rezultatul unei dizabilităţi intelectuale, a unui intelect liminar, deficit senzorial (de exemplu, auditiv, vizual, motor), a tulburărilor afective şi emoţionale de natură psihiatrică, a altor tulburări de (neuro) dezvoltare (de exemplu, TSA - tulburări de spectru autist, ADHD - tulburarea de deficit de atenţie şi hiperactivitate) şi nu este cauzată de nicio formă de traumă cerebrală sau maladie de achiziţie. Dislexia, disgrafia şi discalculia pot apărea izolat sau se pot asocia. Acestea reprezintă o tulburare de origine biologică, nefiind o consecinţă a
absenţei oportunităţilor de învăţare, a existenţei unor condiţii incapacitante sau a unor condiţii defavorabile învăţării.

Dislexia este o tulburare specifică a abilităţilor de citire (în privinţa corectitudinii, fluenţei, comprehensiunii), care nu sunt dezvoltate la nivelul aşteptat prin raportare la nivelul de dezvoltare intelectuală, nivelul de şcolarizare şi vârsta persoanei.

Disgrafia cuprinde toate formele de perturbări ale procesului tipic de achiziţie a exprimării în scris (erori la nivelul literelor, erori sintactice şi erori de punctuaţie, organizarea grafică a paragrafelor).

Discalculia este o tulburare specifică de învăţare care se exprimă prin perturbări ale procesului tipic de achiziţie a abilităţilor matematice.

În mod obișnuit, studenții cu TSI fac greșeli de scriere, citesc mai lent și pot avea nevoie sa citească de mai multe ori un text pentru a-l înțelege corespunzător. Deasemenea, aceștia vor ruga pe altcineva să le facă un rezumat oral sau vor utiliza aplicații care transformă textul în discurs oral, strategii de compensare care contribuie la creșterea autoeficacității (Leather și colab., 2011; Nalavany și colab., 2016).

Adaptări de bază utile cadrelor didactice în activitatea cu studenți cu TSI:

- utilizarea în prezentări/ materiale scrise, a următoarelor caracteristici:
  - fonturi Arial, Verdana sau fontul special *Open dyslexic*;
  - dimensiune caractere – 12 ...14;
  - distanța între rânduri – 1,5 ... 2;
  - alinierea textului la stânga;
- îndrumări clare cu privire la temele/ lucrările studenților;
- stabilirea de obiective intermediare pentru realizarea temelor/ lucrărilor, care să îi ajute pe studenții cu TSI să-și organizeze mai eficient timpul;
- utilizarea unui limbaj simplu, clar în întrebările pentru examen;
- timp suplimentar de examinare pentru a compensa ritmul mai lent de citire și scriere al studenților cu TSI;
- studenții cu disgrafie severă pot fi examinați oral sau în format digital;

- studenții cu TSI pot utiliza soft-uri pentru procesare de text;
- studenții cu TSI pot utiliza softuri de *text-to-speech* acolo unde este necesar;
- nu se penalizează greșelile de ortografie/ gramatică/ punctuație, astfel încât studentul să se poată concentra asupra conținutului și ideilor. Dificultățile de automatizare a cititului și scrisului interferează cu procesul de interpretare a întrebărilor, cu reactualizarea informațiilor și structurarea răspunsurilor;
- temele/ lucrările primite pot fi realizate în formate alternative;
- sistematizarea și reluarea cerințelor-cheie ale lucrării;
- exersarea tehnicilor de gestionare a stresului pentru a-i ajuta să facă față situațiilor anxioase din timpul sesiunii;
- se evită punerea în pagină în rânduri lungi, se recomandă împărțirea textului în coloaneă
- organizarea textului în paragrafe scurte, cu titluri și subtitluri;
- folosirea caracterelor aldine (contur mai gros) pentru accentuare, se evită caractere cursive sau sublinieri;
- elementele importante ale textului pot fi incluse într-un chenar sau tabel;
- nu se folosește hârtia albă pentru tipărirea fișelor de lucru, a materialelor și suportului de curs: este mai ușor de citit pe fundal gri deschis, bej;
- nu se folosește hârtie lucioasă pentru a evita refracția luminii care face și mai dificilă lecturarea;
- nu se folosește hârtie prea subțire pentru că există riscul ca textul de pe verso să fie vizibil și să îngreuneze procesul de lecturare;
- se folosesc instrumente pentru sprijinirea rezolvării de probleme matematice, cum ar fi Geogebra, pentru cei cu probleme motorii fine;
- se folosesc programe care ajută la introducerea mai rapidă a formulelor, cum ar fi Mathtype.

TSI nu are legătură cu inteligența individului. Adesea, studenții cu TSI trebuie să muncească de două ori mai mult decât ceilalți studenți pentru a-și depăși dificultățile de învățare.

Studenții cu TSI nu trebuie considerați nesociabili; trebuie creat un mediu incluziv care să nu îi facă să dezvolte sentimente de rușine sau inferioritate, ceea ce ar duce la izolare și automarginalizare.

Deoarece TSI nu pot fi vindecate, sprijinul adecvat și incluziunea corespunzătoare contribuie la reușita studenților cu TSI în activitatea profesională și în viață.

Adaptări de bază pentru studenții cu tulburări de deficit de atenție și hiperactivitate (ADD/ ADHD)

Un student diagnosticat ca având tulburare cu deficit de atenţie/hiperactivitate, deseori:
a) eșuează în efortul de concentrare asupra detaliilor sau face greșeli din neglijență;
b) are dificultăţi de menținerea atenției când efectuează sarcini;
c) pare că nu ascultă atunci când i se vorbește direct;
d) nu urmează întocmai instrucțiunile pe care le primește și nu-și finalizează temele în clasă sau acasă;
e) are dificultăţi în organizarea sarcinilor şi activităţilor;
f) evită, își exprimă neplăcerea sau nu este dispus să se angajeze în sarcini care necesită un efort mental susţinut;
g) pierde obiectele necesare îndeplinirii sarcinilor sau activităților;
h) este distras de stimuli externi;
i) uită frecvent aspecte legate de activitățile zilnice.
De asemenea, cu un impact negativ asupra activităților sociale și școlare, deseori:
a) se joacă nervos cu mâinile sau cu picioarele, sau este lipsit de astâmpăr atunci când stă pe scaun;
b) se ridică de pe scaun și pleacă în situații în care ar trebui să rămână aşezat;
c) aleargă în jur sau se cațără pe obiecte, în situaţii în care acest lucru este inadecvat;
d) este incababil să se angajeze în activități distractive în liniște;

e) este frecvent „pe punct de plecare", acționând ca și cum ar fi „condus de un motor";
f) vorbește în exces;
g) răspunde brusc, înainte ca întrebarea să fie formulată până la capăt;
h) are dificultăți în a-și aștepta rîndul;
i) întrerupe, intervine în activitatea altora.

Adaptări de bază utile cadrelor didactice în activitatea cu studenți cu ADHD

- eliminarea distractorilor, evitarea amânării organizării materialelor pentru pregătirea cursurilor, a temelor și a prezentărilor necesare de realizat în activitatea academică;
- alegerea locului cel mai adecvat pentru ei în vederea audierii cursurilor, pot fi încurajați să încerce diferite locuri până își găsesc unul care să le fie confortabil și care să le asigure o concentrare mai bună;
- pentru a compensa comportamentul hiperactiv, se recomandă varierea tipului de sarcini în care sunt implicați studenții: audiere de cursuri, discuții, sesiuni de brainstorming, vizionare de scurte filmulețe, pauze;
- planificarea și stabilirea unui orar clar, respectarea unei scheme de lucru, transmiterea în avans a tematicii abordate la curs sunt activități care îi pot sprijini pe studenții cu ADHD să compenseze impulsivitatea, să-și exerseze autocontrolul și să se organizeze mai eficient;
- feedbackul imediat și constant cu privire la progresul pe care îl fac în timpul studiului și al proiectelor este de asemenea foarte benefic;
- reluarea ideilor cheie ale unui curs sau prezentări, repetarea instrucțiunilor și termenelor de predare a temelor, lucrărilor și prezentărilor sunt instrumente eficiente;
- studierea pe un fond muzical îi poate ajuta pe unii studenți să inhibe zgomotele venite din alte surse și să se concentreze pentru studiu;
- diverse tipuri de generatoare de emisii sonore pot fi utile pentru unii studenții cu ADHD, pentru menținerea atenției, pentru relaxare.

Adaptări de bază pentru studenții cu tulburări de spectru autist (TSA)

Un student diagnosticat ca având tulburare de spectru autist:
- poate avea o putere de concentrare foarte bună cu precădere către domeniile de interes, determinare, o atenție sporită pentru detalii și o capacitate mare de recunoaștere rapidă a patternurilor;
- se poate confrunta adesea cu dificultăți precum hipersensibilitatea la lumină, sunete și gusturi ori diverse bariere în stabilirea și menținerea de relații sociale, cum ar fi întreținerea unei conversații sau înțelegerea comunicării nonverbale;
- poate avea alte manifestări comune pentru persoanele cu autism sunt: mișcări necoordonate, stângăcie, anxietate;
- poate avea dificultăți în înțelegerea expresiilor faciale, glumelor și sarcasmului, dar și diferitele tonalități. Aceste provocări în comunicare restricționează adesea conectarea cu colegii lor într-un context academic.

Adaptări de bază utile cadrelor didactice în activitatea cu studenți cu TSA

- informarea și anunțarea în avans sunt esențiale. Elaborarea unui program stabil și menținerea acestuia și, în cazul unor modificări, anunțarea lor din timp, oferirea permanentă de feedback și

organizarea mediului de lucru sunt aspecte fundamentale de luat în considerare în adaptarea mediului de studiu incluziv;

- comunicarea trebuie să fie foarte clară, directă, fără utilizarea aluziilor și metaforelor;
- este important de a oferi studenților un model pozitiv de abilități sociale adecvate, comunicare asertivă, interacțiune politicoasă;
- este util pentru mulți studenți folosirea de elemente vizuale sugestive, de exemplu diagrame vizuale cu etapele clare ale fiecărei activități. Astfel vor ști ce etapă urmează și vor înțelege mai ușor despre ce este vorba;
- este utilă oferirea de notițe în format scris sau electronic cu privire la informațiile relevante predate în timpul cursului;
- este utilă reluarea elementelor-cheie ale prelegerii, enunțarea clară a obiectivelor educaționale propuse;
- se încurajează activitățile de mentorat;
- se încurajează constituirea comunităților academice de studiu, studiul împreună în echipe, dezvoltarea de proiecte în echipe de lucru implicarea activă a acestor studenți în procesul lor de pregătire profesională.

Adaptări de bază pentru studenții cu dizabilități intelectuale

Dizabilitatea intelectuală (tulburarea intelectuală de dezvoltare) se caracterizează prin deficite semnificative atât în funcționarea cognitivă, cât și la nivelul comportamentului adaptiv, exprimat prin abilitățile conceptuale, sociale și pragmatice.

Comunicarea cu studenții cu astfel de dizabilități necesită o abordare simplă, adaptată și empatică.

Adaptări de bază utile cadrelor didactice în activitatea cu studenți cu dizabilități intelectuale

- evitarea utilizării unui limbaj complex sau a termenilor prea tehnici, greu de înțeles. Exprimarea trebuie să fie cât mai simplă, prin propoziții scurte și cuvinte ușor de înțeles. Informațiile importante trebuie repetate, folosind exemple concrete pentru a facilita înțelegerea;
- studenților cu dizabilități intelectuale trebuie sa li se acorde mai mult timp pentru a procesa informațiile și pentru a răspunde. Răbdarea și timpul suficient sunt necesare pentru ca aceștia să-și poată exprima ideile sau să răspundă la întrebări;
- în cazul în care studentul întâmpină dificultăți în înțelegerea limbajului verbal, metodele vizuale precum imagini, simboluri sau gesturi pot fi utilizate pentru a transmite informații sau instrucțiuni;
- gesturile, mimica facială și expresiile corporale sunt deosebit de importante în comunicare Trebuie acordată atenție sporită limbajului nonverbal prin asigurarea că mesajele și intențiile sunt exprimate într-un mod clar și coerent prin intermediul acestora;
- ascultarea trebuie să fie activă și receptivă. Interesul trebuie exprimat prin răspunsuri adecvate și se evită întreruperile;
- este recomandată participarea activă în conversație și exprimarea opiniilor și dorințelor. De asemenea, studentul cu dizabilități trebuie implicat în luarea deciziilor (în măsura în care se poate face acest lucru);
- trebuie acordată atenție nevoilor și preferințelor individuale ale studentului în ce privește interacțiunea fizică și spațiul personal, cu respectarea limitelor și asigurarea asupra faptului că studentul se simte în siguranță și confortabil în timpul comunicării;
- studentul trebuie abordat cu încredere și înțelegere.

Prin abordarea empatică și flexibilă, se creează un mediu de comunicare mai inclusiv și este încurajată participarea activă a acestor studenți în conversație. Este important să li se ofere suport și să li se acorde respectul pe care-l merită, prin recunoașterea și valorificarea abilităților și perspectivelor unice pe care le au.

Designul Universal al Instruirii (DUI)

DUI permite atât diverse forme de prezentare a conținutului educațional cât și diverse forme de prezentare de către studenți a celor învățate; aceasta conduce la implicare din partea studenților în procesul de formare profesională.

Studiile arată că studenții cu nevoi speciale învață mai bine dacă sunt folosite:

- ✔ strategiile multisenzoriale (videoclipuri, diagrame, tabele, hărți mentale, exerciții interactive, exemple, activități practice etc.);
- ✔ structurarea, organizarea sistematică și secvențierea informațiilor;
- ✔ conectarea informațiilor cu ceea ce este deja cunoscut;
- ✔ consolidarea învățării prin revizuirea periodică a informațiilor;
- ✔ supraînvățarea pentru a compensa dificultățile de memorare pe termen scurt;
- ✔ timp suplimentar pentru sarcinile de lectură, recomandări și sprijin cu privire la tipul de informații pe care studenții ar trebui să le caute.

Recomandări - suport pentru examinarea studenților cu nevoie speciale

- timp suplimentar de examinare;
- oferirea de tehnici de gestionare a timpului;
- neluarea în considerare a greșelilor de ortografie/gramatică/ sintaxă pentru nota finală
- permiterea utilizării dispozitivelor electronice ca instrumente de compensare (dicționare, calculator etc.);
- acordarea de suport în scrierea temelor de casă, instrumente de editare și autocorectare, mentorat în pregătirea pentru examene;
- recomandări extrem de precise cu privire la lecturile minimale obligatorii pe care le au de realizat;
- evaluare informală în timpul prelegerii, pentru ca studenții să pună întrebări și să primească răspunsuri, să repete, dacă este nevoie, explicațiile necesare înțelegerii conceptelor-cheie și ale perspectivelor noi, să rezume punctele-cheie.

Recomandări pentru proiectarea materialelor cursurilor digitale

- Utilizarea aceloraşi fonturi, culori ale hyperlinkului, un singur stil de design; se recomandă utilizarea a nu mai mult de 3 culori.
- Fundalul paginii să fie gri, bej (sau orice altă culoare pastelată, mată) și caractere negre.
- Utilizarea fonturilor standard – Arial sau formate prietenoase dislexicilor, pentru întregul curs.
- Folosirea de elemente vizuale (hărțile conceptuale, graficele, diagramele etc.)
- Utilizarea de conținut educațional audio și video.
- Structura hipertext poate fi foarte utilă la citire; totuși numărul acestora trebuie să fie limitat la conținuturi relevante, pentru a nu crea confuzie.
- Toate referințele să fie marcate cu o singură culoare, pentru a fi ușor de identificat de studenți.
- Textul trebuie să fie scurt sau, cel puțin, împărțit în paragrafe. Nu se prezintă paragrafe mari de text, ci mici, cu intertitluri și liste marcate.

- Nu este recomandată sublinierea cuvintelor în text, acestea ar putea fi confundate cu hyperlinkurile; se pot însă evidenția bolduite.
- Utilizarea italicelor nu este recomandată pentu studenții cu dislexie.

Se vor folosi următoarele expresii în comunicare:
- studenți cu dizabilități, cu deficiențe;
- studenți fără dizabilități, care aud/văd; studenți neurotipici, în loc de ,,studenți normali'';
- trăiește cu/ are/ se confruntă cu o dizabilitate sau deficiență, în loc de ,,suferă de'';
- studenți cu dizabilități sau deficiențe psihosociale, în loc de ,,dement', ,,handicapat mintal'';
- student surd, cu deficiențe de auz, utilizator al limbajului mimico-gestual, în loc de ,, surd; surdomut'';
- student nevăzător, cu deficiențe de văz, cu vedere slabă, cu vedere parțială, în loc de ,, orb; care nu vede'';
- student care folosește un scaun rulant, utilizator de scaun rulant, în loc de ,,obligat sau condamnat să stea în scaun rulant; legat de scaunul cu rotile'';
- student cu dizabilități fizice, în loc de ,,invalid; infirm; handicapat'';
- student cu dizabilități cognitive/ cu autism/ cu sindrom Down, în loc de ,,handicapat mintal; retardat'';
- student cu epilepsie, în loc de ,,epileptic''.

Este esențială crearea unui mediu în care studentul cu dizabilități se simte acceptat, respectat și inclus. Dacă anxietatea și stresul devin greu de gestionat, procesul de învățare va fi afectat direct, deoarece energia persoanei va fi concentrată pe reducerea acestui disconfort, iar studiul trece în plan secund.